

16. André Breton, *Μανιφέστα του σουρρεαλισμού*, Μετάφραση: Ελένη Μοσχονά, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1972, σσ. 33-34, 39-43.

Σχόλιο

Τα αποσπάσματα προέρχονται από το πρώτο μανιφέστο που δημοσιεύτηκε το 1924. Εδώ ο Μπρετόν εξηγεί τον μηχανισμό της αυτόματης γραφής και τη λειτουργία των σουρρεαλιστικών εικόνων.

Κείμενο

ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΑΓΙΚΗΣ

ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Γραπτή σουρρεαλιστική σύνθεση,

ή το πρώτο και τελευταίο διάγραμμα.

Συγκεντρωθείτε σ' αυτό που έχετε να γράψετε, αφού εγκατασταθείτε σ' ένα μέρος όσο το δυνατόν ευνοϊκότερο γι' αυτό τον σκοπό. Περάστε στην πιο παθητική ή την πιο δεκτική κατάσταση που σας είναι δυνατόν. Αφαιρέστε το μυαλό σας, τα ταλέντα σας, κι όλων των άλλων. Πείτε στον εαυτό ότι η λογοτεχνία είναι ένας από τους πιο θλιβερούς δρόμους που οδηγούν παντού. Γράψτε γρήγορα χωρίς προσχεδιασμένο θέμα, αρκετά γρήγορα ώστε να μη συγκρατήσετε και να μη βρεθείτε στον πειρασμό να ξαναδιαβάσετε αυτά που έχετε γράψει. Η πρώτη φράση θα έρθει τελείως μόνη, αφού αληθεύει πως κάθε δευτερόλεπτο υπάρχει στη συνειδητή σκέψη μας μια παράξενη φράση που δεν επιδιώκει παρά να εξωτερικευτεί. Είναι αρκετά δύσκολο να εκφραστείτε στην περίπτωση της επόμενης φράσης· αναμφίβολα μετέχει συγχρόνως στη συνειδητή μας δραστηριότητα και στην άλλη, αν παραδεχθούμε ότι το να έχουμε γράψει την πρώτη φράση που δικαιολογεί ένα *minimum* σύλληψης. Λίγο πρέπει να σας ενδιαφέρει εξ άλλου· σ' αυτό εδρεύει, κατά το μεγαλύτερο μέρος, το ενδιαφέρον του σουρρεαλιστικού παιχνιδιού. Η στίξη πάντοτε αναχαιτίζει την απόλυτη συνέχεια της ροής που μας απασχολεί, παρ' ότι φαίνεται εξίσου απαραίτητη με τη διανομή των κόμβων σε μια παλλόμενη χορδή. Συνεχίστε όσο σας κάνει ευχαρίστηση. εμπιστευθείτε στον ανεξάντλητο χαρακτήρα του ψίθυρου. Αν η σιωπή απειλεί να εγκατασταθεί μόλις έχετε διαπράξει ένα σφάλμα· ένα σφάλμα, θα μπορούσαμε να πούμε, από απροσεξία, διακόψτε χωρίς δισταγμό με μια άδεια γραμμή. Μετά την λέξη που η προέλευση της σας φαίνεται ύποπτη, βάλτε ένα οποιοδήποτε γράμμα, λ πχ., πάντα το γράμμα λ και διορθώστε την αυθαιρεσία βάζοντας αυτό το γράμμα για αρχικό στη λέξη που θ' ακολουθήσει.

Ο ποιητικός σουρρεαλισμός, στον οποίο αφιερώνω την μελέτη, ασχολήθηκε μέχρι τώρα στο να αποκαταστήσει στην απόλυτη αλήθεια του τον διάλογο, απαλλάσσοντας τους δυο διαλεγόμενους από τις υποχρεώσεις της ευγένειας. Καθένας απ' τους δυο απλώς ακολουθεί τον μονόλογο του, δίχως να επιδιώκει μια ιδιαίτερη διαλεκτική ευχαρίστηση ή επιβολή στο σύντροφό του. Οι θέσεις που κρατεί, δεν έχουν, όπως συνήθως, για σκοπό την ανάπτυξη μιας πραγματείας, είναι κατά το δυνατόν αμόλυντες. Όσο δε έχει σχέση με την απάντηση που εγκαλούν, είναι, κατ' αρχή ολοκληρωτικά αδιάφορη προς τον εγωισμό αυτού που έχει μιλήσει. Οι λέξεις, οι εικόνες δεν προσφέρονται παρά σαν αφετηρίες στο μυαλό εκείνου που ακούει. Μ' αυτό τον τρόπο πρέπει να αντιμετωπισθούν, στα *Μαγνητικά πεδία (Champs magnetique)*, το πρώτο καθαρά σουρρεαλιστικό έργο, οι σελίδες με τον τίτλο: *Φράγματα (Barriers)*, στις οποίες ο Soupault κι εγώ δείχνουμε αυτούς τους αμερόληπτους συνομιλητές.

Ο σουρεαλισμός δεν επιτρέπει σ' εκείνους που επιδίδονται σ' αυτόν να παραιτηθούν όταν τους ευχαριστεί. Τα πάντα οδηγούν στην πίστη ότι επενεργεί στο μυαλό με τον τρόπο των ναρκωτικών: όπως κι αυτά δημιουργεί μια ορισμένη κατάσταση ανάγκης και μπορεί να ωθήσει τον άνθρωπο σε τρομερές εξεγέρσεις. Είναι ακόμη, αν θέλετε, ένας αρκετά τεχνητός παράδεισος κι η γεύση που αποκομίζει κανείς πηγάζει από την κριτική του Baudelaire καθώς και άλλων. Ακόμη, η ανάλυση των μυστηριωδών επιπτώσεων και των ξεχωριστών απολαύσεων που μπορεί να προκαλέσει-από πολλές πλευρές ο σουρεαλισμός παρουσιάζεται σαν ένα *καινούριο βίτσιο* που δεν πρέπει να είναι ίδιο ορισμένων ανθρώπων· μπορεί σαν το χασίς, να ικανοποιήσει όλους τους λεπτεπίλεπτους - μια τέτοια ανάλυση δεν επιτρέπεται να παραλειφθεί σ' αυτή τη μελέτη.

1^ο Πρόκειται για σουρεαλιστικές εικόνες σαν τις εικόνες του οπίου που ο άνθρωπος δεν ανακαλεί πια αλλά που 'προσφέρονται σ' αυτόν, αυθόρμητα, δεσποτικά. Δεν μπορεί να τις διώξει· γιατί η θέληση είναι πια αδύναμη και δεν κυριαρχεί στις ανθρώπινες ικανότητες'. Μένει να μάθουμε αν 'επικαλέσθηκε' κανείς ποτέ τις εικόνες. Αν επιμένει κανείς, όπως εγώ, στον ορισμό του Reverdy, δεν φαίνεται δυνατό να προσεγγίσει εκούσια αυτό που αποκαλεί 'δυο απέχουσες πραγματικότητες'. Η προσέγγιση γίνεται ή δεν γίνεται, αυτό είναι όλο. Αρνούμαι, για λογαριασμό μου, με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο, ότι στον Reverdy εικόνες όπως:

Στο ρυάκι υπάρχει ένα τραγούδι που κυλά

ή:

Η μέρα ξαπλώθηκε σαν άσπρο τραπεζομάντηλο

ή:

Ο κόσμος επιστρέφει σ' ένα σάκο

ενέχουν τον παραμικρό βαθμό προμελέτης. Είναι λανθασμένο, κατά τη γνώμη μου, να ισχυρισθούμε ότι το 'πνεύμα άδραξε τις σχέσεις' δυο παρουσιών πραγματικότητων. Δεν έχει, για να αρχίσουμε, αδράξει ποτέ συνειδητά. Από την κατά κάποιο τρόπο τυχαία προσέγγιση δυο όρων ξεπήδησε ένα ιδιαίτερο φως, *φως της εικόνας*, στο οποίο δειχνόμαστε απέραντα αισθαντικοί. Η αξία της εικόνας εξαρτάται από την ομορφιά της 'αστραπής' που προκύπτει. Πρόκειται, συνεπώς, για διαφορά δυναμικού ανάμεσα σε δυο αγωγούς. Όταν αυτή η διαφορά είναι ελάχιστη, όπως στην σύγκριση, δεν παράγεται σπινθήρας. Εξ άλλου, δεν υπόκειται, κατά τη γνώμη μου, στην εξουσία του ανθρώπου να συντονίσει την προσέγγιση δυο πραγματικότητων τόσο μακρινών. Η αρχή του συσχετισμού των ιδεών αντιτίθεται σ' αυτό. 'Η, αλλιώς, θα έπρεπε να στραφούμε σε μια τέχνη ελλειπτική, που ο Reverdy καταδικάζει, όπως κι εγώ. Επιβάλλεται λοιπόν να παραδεχθούμε ότι οι δυο όροι της εικόνας δεν φέρονται ο ένας προς τον άλλο από το πνεύμα *εν όψει* του σπινθήρα που θα παραγάγουν, ότι είναι τα σύγχρονα προϊόντα της δραστηριότητας που αποκαλώ σουρεαλιστική, ενώ η λογική περιορίζεται να βεβαιώσει και να εκτιμήσει το φωτεινό φαινόμενο.

Και όσο το μήκος του σπινθήρα κερδίζει, ώστε αυτός να παραχθεί δια μέσου αερίων αραιωμένων, η σουρεαλιστική ατμόσφαιρα που δημιουργείται από την αυτόματη γραφή, που προσπάθησα να φέρω στα μέτρα όλων, επιδίδεται ιδιαίτερα στην παραγωγή των πιο όμορφων εικόνων. Μπορεί μάλιστα κανείς να πει ότι οι εικόνες που εμφανίζονται, σ' αυτήν την ιλιγγιώδη κούρσα, σαν τα μόνα πηδάλια του πνεύματος. Το πνεύμα πείθεται λίγο προς λίγο στην ύπατη πραγματικότητα αυτών των εικόνων. Περιοριζόμενο στην αρχή να τις υποστεί, συνειδητοποιεί σε

λίγο ότι κολακεύουν τη λογική του, αυξάνουν ακόμα τη γνώση του. Αποκτά συνείδηση των απεριόριστων εκτάσεων όπου εκδηλώνονται οι επιθυμίες του, όπου τα υπέρ και τα κατά περιορίζονται αδιάκοπα, όπου η σκοτεινιά του δεν το προδίδει. Πηγαίνει, φερμένο απ' αυτές τις εικόνες που το θέλγουν, που μόλις του αφήνουν τον χρόνο να φυσήσει στη φωτιά των δαχτύλων του. Είναι η πιο ωραία νύχτα, η νύχτα των αστραπών: η ημέρα δίπλα της, είναι νύχτα.

Οι αναρίθμητοι τύποι σουρεαλιστικών εικόνων απαιτούν μια κατάταξη που, για σήμερα, δεν προτίθεμαι να επιχειρήσω. Να τις κατατάξω σύμφωνα με τις ιδιαίτερες σχέσεις τους θα με παρέσυρε πολύ μακριά. Θέλω να λάβω υπ' όψη, βασικά, την κοινή τους αρετή. Για μένα, η πιο ισχυρή είναι εκείνη που παρουσιάζει τον πιο ψηλό βαθμό αυθαιρεσίας, δεν το κρύβω· αυτή που απαιτεί τον πιο πολύ χρόνο για να μεταφρασθεί σε πρακτική γλώσσα, είτε κρύβει μια τεράστια δόση εμφανούς αντίφασης, είτε, γιατί κηρύσσοντας ότι είναι ευαίσθητη, δίνει την εντύπωση ότι ξετυλίγεται αδύνατα (ότι κλείνει απότομα την γωνία της πυξίδας της), είτε παίρνει απ' τον εαυτό της επίσημη δικαίωση γελοία, είτε είναι τύπου παραισθητικού, είτε δίνει πολύ φυσικά στο αφηρημένο την προσωπίδα του συγκεκριμένου ή αντίστροφα, είτε υποβάλλει την άρνηση κάποιας ουσιώδους φυσικής ιδιότητας, είτε επισύρει το γελοίο. Και να, στη σειρά, παραδείγματα:

Το ρουμπίνι της σαμπάνιας. Lautreamont.

Όμορφο σαν το νόμο της παύσης στην ανάπτυξη του στήθους στους ώριμους στην ηλικία, των οποίων η ροπή στην ανάπτυξη δε βρίσκεται σε σχέση με την ποσότητα των μορίων που ο οργανισμός τους αφομοιώνει. Lautreamont.

Μια εκκλησία υψωνόταν λαμπερή σα μια καμπάνα. Philippe Soupault.

Στον ύπνο της Rrose Selavy υπάρχει ένας νάνος που βγήκε από ένα πηγάδι και που έρχεται να φάει το ψωμί του τη νύχτα. Robert Desnos.

Στη γέφυρα λικνιζόταν η τριανταφυλλιά με το κεφάλι γάτας. Andre Breton.

Λίγο πιο αριστερά, στο μαντευμένο στερέωμα μου, διακρίνω-αλλά χωρίς αμφιβολία αυτό δεν είναι παρά ατμός αίματος και φόνου-το λαμπρό αμαύρωμα των διαταραχών της ελευθερίας. Louis Aragon.

Στο πυπρολημένο δάσος,

τα λιοντάρια ήταν δροσερά. Roger Vitrac.

Το χρώμα των καλτσών μιας γυναίκας δεν είναι αναγκαστικά το ίδιο με των ματιών της, πράγμα που έκανε ένα φιλόσοφο να πει ότι είναι ανώφελο να δίνουμε ονόματα: 'Τα κεφαλόποδα έχουν περισσότερους λόγους από τα τετράποδα να μισούν την πρόοδο'. Max Morise.

1^ο Είτε το θέλει κανείς είτε όχι, υπάρχει εκεί ικανοποίηση για πολλές απαιτήσεις του πνεύματος. Όλες αυτές οι εικόνες μοιάζουν να μαρτυρούν ότι το πνεύμα είναι ώριμο για άλλα πράγματα από τις ευλογημένες χαρές που γενικά εξασφαλίζει για τον εαυτό του. Είναι ο μόνος τρόπος που έχει για να γυρίσει προς όφελός του την ιδανική ποσότητα γεγονότων που μ' αυτά είναι επιφορτισμένο. Αυτές οι εικόνες του δίνουν το μέτρο της κανονικής του εξάτμισης και των δυσχερειών που παρουσιάζει γι' αυτό. Δεν είναι κακό να το αποσπάσει τελικά, γιατί η διάσπαση του πνεύματος είναι το να αδικηθεί. Οι φράσεις που παραθέτω το καταδεικνύουν τρομερά. Αλλά το πνεύμα που τις γεύεται παίρνει απ' αυτές τη βεβαιότητα, ότι θα

βρεθεί στον *ίσιο δρόμο*· για τον εαυτό του, δε θα ήταν ικανό για λεπτολογία· δεν έχει τίποτε να φοβάται αφού εξ άλλου αποκτά τη δυνατότητα να εξαπατήσει τα πάντα.